

Eyyubiler Dönemi Siyasetnamelerinden Nasihatü'l-Meliki'l-Eşref : Çeviri ve Değerlendirme

An Eyyubid Period Treaty Nasihatü'l-Meliki'l-Eşref: Translation And Assessment

Mahmut Recep Keleş

Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

*Dr., Tekirdag Namik Kemal University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History
Tekirdag / Turkey*

mrkeles@nku.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5955-226X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 10 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 12 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: 10.5281/zenodo.3571976

Atıf / Citation: Keleş, Mahmut Recep. "Eyyubiler Dönemi Siyasetnamelerinden Nasihatü'l-Meliki'l-Eşref : Çeviri ve Değerlendirme". *Van İlahiyat Dergisi*, 7/11 (Aralık 2019): 234-250. Doi: 10.5281/zenodo.3571976.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/vanid> | mailto: vanyyuifd@yyu.edu.tr

Copyright © Published by Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /

Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Theology, Van, 65080, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Ortaçağ İslam Dünyasında yöneten ve yönetilenler arasındaki bağı âlimler sağlamaktaydı. Sultan ve emirin halka adaletle muamele etmesini, Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Şerife göre yaşamasını ve toplumsal hayatı düzenlemesine yardımcı olurdu. Zaman içerisinde yöneticilerde görülen kusurların ortaya konulmasına yönelik çözüm önerileri sunan âlimler, eserler kaleme almaya başlamış ve bu eserlere siyasetname ve nasihatname denilmeye başlanmıştır. Bu eserlerden bazıları gayet hacimli olup sultana arz edilmekteydiler. Bazısı ise risale şeklinde ve daha kısa yazılarak toplumun huzurunu bozan veya toplumda çok acil çözülmesi gereken unsurları ihtiva etmekteydi. Selçukluların XI. yüzyıldan itibaren İslâm dünyasına geniş bir hâkimiyet sahası oluşturmaları üzerine siyasetname telifi artmıştı. XIII. yüzyıl hadis âlimlerinden Ziyâeddin el-Makdisî'nin yaşadığı Eyyübiler dönemine kadar bu eser yazım türü yaygınlık kazanmıştır. El-Makdisî, Dimaşk Eyyübî meliki el-Melikü'l-Eşref Musâ'nın düşkün bir hayat sürmesi üzerine özellikle toplumda bozulmalar meydana gelmesi ve devlet yönetiminde zaafa düşülmesi gibi sebeplerle bir nasihatname yazmış ve halkın üzerindeki olumsuz etkileri azaltmayı gaye edinmiştir. Nasihatname sultanın konumuna uygun, yumuşak bir dille ve nazik bir üslupla kaleme alınmış olup eserde ayet ve sahih hadislerle yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sultan, Âlim, nasihatname, Risale, el-Melikü'l-Eşref, Ziyaeddin el-Makdisî.

Abstract

In Medieval Islamic World, scholars provided to linkage between rulers and people. They help Sultans and the other managers threat the people with justice and organize the social life according to the Quran and Sunnah Sharif. Scholars who offer solutions to reveal the defect seen in rulers over time, began to write works, and these works began to be called Political Treatises. Some of these works were very voluminous and offered to the Sultan. Some of the shorter works contained that disorted the peace of society or had to be solved very urgently in the society. However the Seljuks formed a wide area of domination of the Islamic world from the 11th century onwards, writing this kind of work was rised. El-Makdisi who was 13th century Islamic scholar, lived period of Eyyubi. Political treatises was getting popular until his time. Dimashk Eyyubi's ruler was el-Melikü'l-Eshref Musa. Because of his unsuccessful policies, there have been disruptions in society and weakness in state administration. For these reasons el-Makdisi wrote a political trestise and aimed to reduce the negative effects on the public. This work penned in a gentle style and gentle language appropriate to the sultan's position. It also had part of Quran and the prophet Muhammad's saying.

Key Words: Sultan, Scholar, Political Treatise, El-Melikü'l-Eshref, Ziyaeddin el-Makdisi.

Giriş

XIII. yüzyılda Moğol istilası ve sonrasında hâkim olan siyasetname yazma geleneği pek çok âlim tarafından ortaya konulmuştur. Kaynaklar titizlikle incelendiğinde bu konuda yazılan büyük hacimli kitapların yanı sıra küçük risalelere de yer verilmiştir. Bu dönemde yaşanan pek çok siyasi ve kültürel gelişmenin arka planını anlamak ve tam manasıyla kavramak için bu tür risaleleri analiz etmek gerekmektedir. Özellikle ulemanın siyaset üzerindeki etkisi yadsınamaz olup maalesef pek çok olay tarih kitaplarında ve makalelerde bir cümle ile geçiştirilmektedir. Oysaki pek çok olayın sebep ve müsebbibi ulemaadır. El-Melikü'l-Eşref dönemi ile ilgili araştırma yaparken dönemin kaynaklarında Tövbe Camii ile ilgili ilginç bir olay karşımıza çıkmıştı. Zencârî Kervansarayı'nın yıkılıp yerine Tövbe Camii'nin yapılmasının nedenleri çok basit bir şekilde ve bir iki cümle ile geçiştirilmişti. Bu olayı bize nakleden İbn Hallikân'ın Eyyubi Devleti ile iyi ilişkiler içerisinde olması ve Eyyubi kadısı olması gibi hususlar dolayısıyla bu konudaki gerçek ilişkilerin gizli kalmasına neden olmuş olup sultanın hatalarına pek fazla değinilmemişti. Bu konuyla ilgili dönemin kaynaklarını incelerken Hanbeli Âlim Ziyaeddin el-Makdisî'nin nasihat risalesi ile

karşılaştık. Bu risale M. N. Albanî tarafından “Nasîhatü'l-Meliki'l-Eşref” ismiyle Londra’da yayınlanan *Mecelletü'l-hikme* dergisinde 1994 yılında yayınlanmıştı. Albanî daha çok risalede geçen ayet ve hadisler üzerine bir çalışma yapmış olup risalenin yazılma nedeniyle ilgili bir bilgi vermemişti. Bu çalışmada ise İbn Hallikân’ın *Vefeyatü'l-a'yân* isimli eserinde geçen bu olayın Ziyaeddin el-Makdîsî’nin nasihat risalesini yazma nedenleri tespit edilmiş, Zencâri Kervansarayı’nın Tövbe Camii’ne dönmesinin nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada risalenin Türkçeye çevirisi yapılarak ekler kısmına konulmuştur. Risalenin tespiti yapıldıktan sonra metne sadık kalarak, müellifin yapmış olduğu numaralandırma yöntemi çeviride devam ettirilmiştir. Risalede bulunan ayetlerin meali Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin’in hazırlamış olduğu mealden istifade edilmiştir. Risalede yer alan hadislerin mealleri ise çeşitli çeviri hadis kitapları olmak üzere pek çok çalışmadan faydalanılmıştır.

1. Nasihatın Sözlük Anlamı ve Siyasetnamelerle İlişkisi

Nasihat kelimesi, sözlükte bir şeyin saf ve halis olması, kötülük ve bozukluktan uzak bulunması ve bir başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen gayret, verilen öğüt ve faydalı işler hususunda aydınlatmak gibi anlamlara gelmektedir.¹

Siyasetnamelerin yazılış gayeleri arasında halka adaletle muamele etmek, ortaya çıkan huzursuzlukların keşfedilip çözümün kolaylaştırılması, sultanın izzet ve ikramına nail olmak, Kur’ân ve sünnetteki hükümlerin tavsiye edilmesi ve ortaya çıkacak güzel sonuçlar için ona destek sağlamak bulunmaktadır. Bazı siyasetnamelerde Kur’ân-ı Kerîm ve hadis-i şerif daha fazla yer almaktadır. Burada kullanılan ayet ve hadislerin içerdikleri manalar ve hadislerin sıhhat dereceleri de siyasi olayların düzenlenmesinde önemli yer tutmaktadır.²

Siyasetnamelerin ortaya çıkış sebepleri incelendiğinde Kur’ân-Kerîm’in bazı ayetleri ve ilgili hadisler ışığında nasihat edici bir rol oynamıştır. Zaman içerisinde yöneticilerde görülen kusurlar ve siyasi çözüm önerileri ön plandadır. Siyasetnameler çözüm üreten birer ders kitabı niteliğinde olduklarından çıkış sebepleri ve özellikleri açısından önemli görülmektedir. Başta halifeler olmak üzere hükümdar ve idareciler de iyiliğin emredilmesinin ve kötülükten sakındırmanın muhatabıdır. Ayrıca ulemanın “din nasihattır” sözünün muhatabı olarak hem kendilerini hem de

¹ Ragıb el-İsfahani, Müfredatu elfazi'l-Kur’ân, Çev. Abdülbaki Güneş & Mehmet Yolcu, (İstanbul: Çıra Yayınları: 2012/1433), 1060; Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusi İbn Aşur, *Tefsirü't-Tahrîr ve't-tenvîr*. (Tunus: ed-Dârü't-Tunisiyye,1984), VIII/2, 193-194.

² Hasan Hüseyin Adalıoğlu, “Siyasetname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 27/306,308; Veli Atmaca, “Hadisleri Bakımından Siyâsetnâmeler” *Fırat Üniversitesi, İlahiyat fakültesi Dergisi*, (2003) 8/45.

idarecileri görmektedir.³ Özellikle ulemanın sosyal ve beşeri olaylar karşısında kendilerini uyarıcı konumda görmeleri dolayısıyla bu eserleri kaleme almışlardır. Siyasetname yazarlar halkın sorunlarını görüp aynı zamanda halktan birisi olarak özellikle idare edenlerin problemlerini halkın iyiliği için çözmeleri noktasında çözüm üretmektedirler. Hükümdarlara yapmış oldukları öğütlerde ayet ve hadislerde yer alan unsurları kullanmaya özel bir önem göstermişlerdir.⁴ Siyasetname yazarları öğüt verirken hadis kullanımında fazilet ve ahlaka dair hadislerde hadisin sıhhatinden çok anlam ve mahiyetine önem vermişlerdir.

Siyasetnamelerde adalet, halkın üzerinden zulmü kaldırmak, güçlünün zayıfı ezmesine meydan vermemek, reayanın can ve malını güven altında tutmak şeklinde anlaşılmalıdır. Siyasetnamelere göre iyi bir siyaset ve devlet yönetimi, hükümdarın şahsi ve ahlaki meziyetlerine dayanmaktadır. Genellikle siyasetnameler ahlaki içerikli olup nasihatname özelliği taşımaktadır.⁵

İslam âlimlerinin pek çoğu halka ve ümeraya nasihat edilmesini gerekli görmüşlerdir.⁶ Nasihat tepkiyle de karşılanabileceğinden kabule yatkın kişilere edilmesinde fayda vardır. Nasihatın gizli yapılması kişinin izzeti ve şerefi için de önemlidir. Usulüne uygun yapılmayan nasihat sonucunda onur ve haysiyetin zedelenmesi ve telafisi mümkün olmayan sonuçların ortaya çıkması ihtimal dâhilindedir. Nasihat eden kişi karşısındaki kişinin iyiliği için mücadele etmeli ve sonuca odaklanmamalıdır. Her nasihatın sonucu olumlu olmayabilir. Bu da nasihat edenin sorumluluk alanında değildir. Bir konuda birden fazla nasihat etmek de uygun değildir. Fazla nasihat eziyet yerine geçer. Fakat mevzu dinin esasları ile ilgiliyse nasihatın tekrar edilmesinde beis yoktur. Nasihat tatlı dille yapılmalı, öğüt verirken yumuşak ve nazik olunmalı ve edep kuralları çerçevesinde hareket edilmelidir. İslam âlimleri muhatapta eziyet ve nefret uyandıracak şekilde nasihat edilmesinin peygamberlerin usulüne aykırı olduğunu ifade etmişlerdir.⁷

Toplumun bozulmasını önlemek, dürüst bireyler yetiştirmek, maksadıyla öğüt verici eserlere sık sık rastlanmaktadır. Âlimleri ve edebiyatçıları nasihat yazmaya yönlendiren husus ise İslam dininin nasihat dini olduğunu ifade eden ayet ve hadisler olmuştur. Bozulan toplumların düzeltilmesi

³ Kuşeyrî, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Câmiu's-sahîh, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, 1394/1974), 2/37; Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf el-Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru İhyâü't-türâsi'l-Arabî, 1401/1981), 1/218.

⁴ Veli, Atmaca, "Hadisleri Bakımından Siyasetnâmeler (I) (Siyâset ve Siyâsetnameler Hakkında Genel Bilgiler)", *Fırat Üniversitesi İlahiyat fakültesi dergisi*, [Prof. Şaban Kuzgun armağan], (2000), 55.

⁵ Hasan Hüseyin Adaloğlu, "Siyasetnamelerin Klasik Kaynakları", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Eskişehir 2004), 5/2.

⁶ Mehmet Görmez, "Din Nasihattir", *Diyanet*, (İstanbul 2006), 182/ 27.

⁷ Mustafa Çağrıncı, "Nasihat" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul 2006), 32/409

hususunda kaleme alınan eserlerin bozulma gösteren alana yönelik çözüm önerileri nasihatnamelerin temel konuları arasında yer almaktadır. Şartların ve anlayışların değişmesiyle siyasetnamelerde farklılıklar görülmektedir. Her devirde geçerli olan hak, adalet, cömertlik, vb. ahlaki değerler ise siyasetnamelerin değişmez unsurları arasında yer almaktadır.⁸

Sözlükte göndermek anlamındaki irsal kelimesinden türetilen risale sözlü veya yazılı mesaj iletme manalarına gelmekte olup aynı zamanda elçinin iletmiş olduğu mesaja ve küçük kitaplara da risale adı verilmiştir.⁹ Risale ile bilgi aktarımı müellife kolaylıklar sağladığından pek çok âlim eserlerini risale üslubunda kaleme almıştır. Sultana yazılan nasihat mektubu da bu bağlamda değerlendirilebilir. Bunlardan *Nasîha* isimli eser risale formatında yazılmış olup Makdisî'nin şahsî görüş ve düşüncelerini ve sultana nasihatlerini daha rahat ifade etmek maksadıyla kaleme alınmıştır.¹⁰

Devlet yönetiminde dikkat edilmesi gereken hususlarda tavsiyelerde bulunmak maksadıyla yazılmış olan kitaplara siyasetname denilmektedir. Bu eserler devlet başkanları için yazıldıysa “nasihatü'l-mülûk” adı verilmektedir. Siyasetnamelerde devlet yönetiminin temel ilkeleri, devlet başkanında bulunması gereken özellikler, yönetirken dikkat etmesi ve sakınması gerekenler, sultanın Allah'a ve halka karşı sorumlulukları ve devletin ayakta kalmasının temel şartları gibi hususlara yer verilmiştir. Konuların işleyişinde teorik konuların yansıra hayata dair konulara da özellikle yer verilmektedir. Ayetler, hadisler, kıymetli sözler ve geçmiş hükümdarların hikâyelerinden anlatımlar yapılarak siyasetnamenin içeriği genişletilir. Siyasetnamelerin içeriği muhatabına göre değişir. Eğer ortada devlet yönetimi ile ilgili bir problem varsa ona uygun ayet ve hadisler verilerek konuya başlanır, gerekli uyarılar yapılır. Eğer devlet yönetiminden ziyade sultanın kendisiyle ilgili bir durum söz konusuysa örnek olarak fîsk ve fücra bulaşmışsa siyasetnamelerin içeriği tamamen nasihatler üzerine olur, ayet ve hadislere bolca yer verilerek hükümdara gerekli uyarılar yapılır. Böyle siyasetnameler hükümdar nezdinde de çok etkili olur ve hükümdar âlimin uyarısını dikkate alarak yönetimde kendisine yöneltilecek eleştirileri veya saltanatının kaybedilmesi tehlikesini böylelikle bertaraf etmiş olur. Bu tür uyarı özelliği taşıyan siyasetnameler bhusus yazılmış siyasetnamelerden farklı özellikler taşır.¹¹

⁸ İskender Pala “Nasihatname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul 2006), 32/ 409-410.

⁹ Rahmi Er, Risale, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 2008) 35/112-113.

¹⁰ Mehmet Efendioğlu, “Ziyâeddin el-Makdisî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul 2013), 44/ 491-495.

¹¹ Hasan Hüseyin Adalıoğlu, “Siyasetname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul 2009), 37/ 304-306.

Ziyaeddin el-Makdisî'nin yaşadığı döneme kadar yazılmış olan siyasetnameler arasında Endülüslü hadis ve fıkıh alimi İbn Ebu Rendeka et-Tartûşî'nin *Siracü'l-mülk*'ü, İbnü'l-Cevzî'nin *el-Misbahü'l-mudi*'si, Nizamülmülk'ün *Siyasetname*'si Gazalî'nin *Nasihatü'l-mülük*'ü, Zencanî'nin *el-Letaifü'l-Alaiyye*'si ve Necmeddin-i Daye'nin *Mirsalü'l-İbad*'ı Celaleddin eş-Şeyzerî'nin *el-Menhecü'l-Meslûk*'ü, Sadi Şirazî'nin *Bostan ve Gülistan*'ı bu döneme kadar yazılmış bazı siyasetnameler arasında yer almaktadır.¹²

Hem Selçuklular hem de Eyyubiler döneminde bu tür eserler kaleme alınmaya başlanmış ve geniş bir siyasetname literatürü oluşmuştur. Selçukluların İslâm dünyasında geniş bir hâkimiyet sahası oluşturmuş oldukları XI. yüzyıldan itibaren siyasetname telifi de artmıştır. Ziyaeddin el-Makdisî'nin yaşadığı dönem olan Eyyubiler zamanında da siyasetname türü eserler yaygındır. Eyyubiler'in İslam dünyasında Haçlılara karşı ortaya koymuş oldukları başarılar ve Suriye ve Mısır'daki yönetimleri onları ulema nezdinde övgüye mazhar kılmış, pek çok âlim başta Selahaddin Eyyubi olmak üzere, el-Melikü'l-Âdil ile el-Melikü'l-Kamil'e methiyeler yazmışlardır.¹³ Fakat bu dönemde adından hem övgü hem de yergiyle söz edilen Eyyubi sultanları da mevcuttur.

1. Risalenin Yazıldığı Dönemdeki Siyasi Faaliyetler

El-Melikü'l-Âdil'in oğullarından önceleri Ahlat ve el-Cezire sultanı olan sonrasında Dimaşk hakimi olarak hüküm süren el-Melikü'l-Eşref diğer Eyyubi sultanlarından farklı bir profil çizmektedir. El-Adil'in çok fazla ehemmiyet vermediği ve el-Cezire'de görev verdiği oğlu el-Eşref, uzun bir mücadelenin ardından özellikle Anadolu Selçuklu devleti ile münasebetleri ve bölgedeki başarılı diplomatik ilişkileri sayesinde ağabeyi el-Melikü'l-Kamil ile baş edecek seviyeye ulaşmış ve kardeşi el-Melikü'l-Muazzam'ın vefatıyla Şam Eyyubi meliki olmuştur. El-Melikü'l-Eşref kardeşinin aksine içki ve kumar ile eğlence ve sefahate düşkün olması Şam ulemasınca eleştiriyeye tabi tutulmuştur. Ayrıca onun Şam'daki hâkimiyetinden ağabeyi el-Kâmil de hoşnut olmayıp orayı ele geçirme arzusundaydı. Bu sebepten dolayı el-Eşref'in de Şam'ı kaybetme korkusu bulunmaktaydı. Emir Zencârî'nin kervansarayındaki faaliyetler ise halk nezdinde de tepki çekmekteydi. El-Eşref'in de Zencari hanında gerçekleştirilen eğlence hayatına dahil olması söylentisi yayılınca ulemadan ona yönelik tavsiye ve nasihat yoğunluklu bir mektup kaleme

¹² İbrahim Barca, "Klasik İslâm Siyaseti Kurumu ve Literatürüne Genel Bir Bakış", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2015), 1/2, 33-65.

¹³ Hasan Hüseyin Adalıoğlu, "Siyasetnâmeler'in Klasik Kaynakları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2004), 5/2, 368-371; Çolak, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası", 367; M. Fatih Yalçın, Suat Kaymak, "Ebü'l-Hasan 'Ali el-Herevî ve et-Tezkiretü'l-Hereviyye fi'l-Hilyeli'l-Harbiyye İsimli Eseri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2016), 5/39.

alınarak hem hükümdarın faaliyetleri hem de handaki ortaya çıkan fiske ve fücra varan davranışların önü alınmak istenmiştir.¹⁴

2. Ziyaeddin El-Makdîsî ve Risalenin Yazılma Amacı

Hanbeli hadis âlimi Ziyaeddin el-Makdîsî (ö. 1245) Dımaşk Ziyaiyye Darülhadis’inde talebe yetiştirmekte ve eser telif etmekteydi. O hem el-Melikü’l-Muazzam dönemini yaşamış hem de el-Eşref döneminde eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etmekteydi. Eyyubi Devletinin kendisine önermiş olduğu kadılık vazifesini kabul etmemiş ve bütün zamanını ilme ve ibadete ayırmıştı. Ayrıca tüm malvarlığını darülhadise vakfetmiş ve kitaplarını da buraya bağışlamıştır. Onun bu bağışlarından sonra Ziyâiyye Darülhadis’i zengin bir kütüphaneye ve kaliteli bir eğitime kavuştuğundan dönemin uleması tarafından uğrak yer haline almıştır.¹⁵ İlmî faaliyetlerini sürdüren ulema siyasi gelişmeleri de yakından takip etmiş ve iktidar değişikliği pek çok kimseyi etkilemiştir. Özellikle el-Melikü’l-Eşref’in faaliyetleri ve Zencari Kervansarayının bölgenin eğlence merkezi haline dönüşmesi gibi gelişmeler Kasiyun dağının eteklerinde kurulmuş olan bu ilim merkezindekileri oldukça etkilemiş olmalıdır. Zenâri Kervansarayı ile Ziyaiyye Darülhadis’i arasında yaklaşık 4 km. bir mesafe olmasına rağmen âlimler ve talebeler rahatsız olmuş buranın idarecisi olan Ziyaeddin el-Makdîsî bir nasihatname yazmak gereğini duymuştur. Nasihatnameyi kaleme aldıktan sonra Ziyaeddin el-Makdîsî yakın arkadaşı olan ve Ziyaiyye Darülhadis’indeki ilmi muhit içerisinde yer alan hadis âlimi Ali b. Muhammed el-Yûnînî (ö. 1308)’nin Eyyubi devleti ümerasıyla yakın ilişkileri olduğundan dolayı onun aracılığıyla sultana göndermiştir. El-Yunînî nasihatnameyi sultana sunmuş ve el-Melikü’l-Eşref bu nasihatnameden oldukça etkilenmiştir. Nasihatnamede altı ayet ve 23 hadis bulunmakta olup Ali Hasan Ali Abdülhamid el-Halebî tarafından İngiltere’de yayınlanan “Mecelletü’l-Hikme” isimli akademik dergide neşredilmiştir.¹⁶

2.1. Risalenin İçeriği

Ziyaeddin el-Makdîsî, el-Eşref’i komşusu olarak nitelendirmiş ve sultanın Şam ehliyle komşu olmasının kendisine Allah tarafından bahşedilen bir nimet olduğunun bilincinde olduğu vurgusunu yapmıştır. Komşunun komşuya hata ve kusurlarını gidermesi gerektiğini, iyiliği teşvik edip kötülükten sakındırmasını ve kendisinin de bunu yerine getirdiğini belirtmiştir. Ayrıca yönetimde

¹⁴ Ebü'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, thk. İhsan Abbas, (Beirut: Darüsadır 2009), 5/330; Önder Kaya, *Eyyübî Devleti Meliklerinden el-Eşref Muzaffereddin Musa Döneminin Siyasi Tarihi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul 2000), 209-210.

¹⁵ Efendioğlu, *Ziyâeddin el-Makdîsî*, 491-495.

¹⁶ M. N. Albanî, “Nasihatü'l-Meliki'l-Eşref” *Mecelletü'l-hikme*, 3 (London, 1415/1994), 215-247.

ortaya çıkabilecek kusurların giderilmesini, halkın üzerine fazla vergi koyulmamasını, hapisanelere haksız yere insan doldurulmamasını tavsiye etmiştir. Makdîsî, Şam'ın faziletlerine dair hadisleri sıraladıktan sonra tövbe ile ilgili ayet ve hadislere yer vererek yöneticilerin sık sık tövbe etmeleri gerektiğine vurgu yapmıştır. Hükümdarın özellikle zulmetmekten kaçınması gerektiğini, adaletli hüküm vermesinin önemini ortaya koymuş, zulüm ve kibre bulaşmamasını tavsiye etmiştir. Makdîsî, mektubunda hükümdarın saltanatına haram bulaştırmamasını, bunun sonuçlarının kendisine olumsuz olacağını vurgulamış, konuyla ilgili ayet ve sahih hadislere yer vermiştir.¹⁷

Makdîsî'nin siyasetnameyi sultanın içki ve kumar alışkanlığı dolayısıyla kaleme aldığı bilinmektedir. Nitekim içkinin kötülüğünün anlatıldığı ayet ve hadisler siyasetnamenin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Makdîsî sultana tövbe etmeyi telkin etmiş, çok sevdiği içkiyi terk ederse mükâfatının Allah tarafından hem bu dünyada hem de öte dünyada karşılığının katbekat olacağını söylemiştir. Ayrıca bu zamana değin işlemiş olduğu sair günahlardan tövbe ederek dünya ve ahiret saadetini sağlamasını beyan etmiştir.¹⁸

Siyasetnamede Makdîsî'nin sultanı uyarmak gerektiği hususunda kendisini sorumlu hissettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca sultanı din ve dünya ile ilgili konularda uyararak faydalı işlere yöneltmeyi amaçlamıştır. Makdîsî'nin aynı şehirde yaşadığı için komşusu olarak kabul ettiği el-Eşref'in iyiliğini istemekte ve devlet yönetiminde başarıya ulaşmasını arzulamakta olduğu görülmektedir. Makdîsî'nin hükümdardan maddi bir beklentisi olmamakla beraber düzenin sağlanması gerektiğini, bir önceki sultan el-Muazzam'dan sonra ortaya çıkan kargaşa ortamından en çok kendilerinin zarar gördüğünü ve bundan bir an önce kurtulmaları gerektiği söz konusu mektupta görülmektedir. Makdîsî'nin hükümdara göndermiş olduğu mektupta hapisanelerdeki insanlardan, pazar yerlerinde artan vergiden, yıkılan köprülerden ve uygulanmayan had ve cezalardan bahsetmesi, Eşref dönemindeki Dımaşk'taki karışıklığa delalet etmektedir. Özellikle hadlerin uygulanmasını isteyen el-Makdîsî bu konuda hükümdarı uyarır ve had uygulanmasının yeryüzünde kırk gün yağmur yağmasından daha hayırlı olacağını söyleyerek bu konuda dikkatli olmasını ve toplumun huzura kavuşması için bunun gerekliliğine vurgu yapan ayet ve hadisleri sıralar.¹⁹

Makdîsî, hükümdara nasihat ederken usul ve erkân üzere nasihat ettiği görülmektedir. Nasihat ettiği kişinin nasihate yatkınlığı da önemlidir. Nitekim Makdîsî sultanın nasihatleri kabul edeceğini göz

¹⁷ Albanî, *Nasihatü'l-Meliki'l-Eşref*, 236.

¹⁸ Albanî, *Nasihatü'l-Meliki'l-Eşref*, 239

¹⁹ Albanî, *Nasihatü'l-Meliki'l-Eşref*, 243.

önünde bulundurarak bu nasihati yaptığı düşünülebilir. Ayrıca nasihatlerin etkili olmasını sağlamak için de kendi çevresinden olan ve sarayla yakın ilişkileri bulunan âlim aracılığıyla göndermiş olduğu bu mektuptan olumlu dönüşler almıştır. Nasihat adabına uygun yazılmış nasihatname ile hükümdar ve Dımaşk ahalisi arasında sevgi, saygı ve muhabbetin artması amaçlanmıştır. Makdîsî hükümdarın iyiliği için çaba göstermiş, hükümdarı uyarmaya ve eksiklerini gidermeye çalışmıştır.²⁰

El-Makdîsî'nin öğüt verirken oldukça yumuşak bir üslup takındığı görülmektedir. Aksi bir davranışın, sert, hüküm verici bir üslupla ortaya konulmuş bir nasihatın üzüntü ve nefret uyandıracığı gibi ters tepme ihtimali de bulunmaktadır. Zira Makdîsî'nin nasihati hükümdar nezdinde olumlu görülmüş ve yapılan hatalardan kaçınılmış, günah işlenen, içki içilen ve kumar oynatılan yer olan Zencari hanı kapatılıp yıkılmış, onun yerine el-Eşref Tövbe Camiini inşa etmiştir.²¹ Bu nasihatname o kadar etkili olmuş ki onun döneminde fıkıh ve hadis gibi ilimlerle uğraşanlar desteklenmiş ve özellikle hadis öğretiminin yaygınlaşması için Eşrefiye Darülhadiisi tesis edilmiştir.²²

Sonuç

Ulemanın ilk dönemlerden itibaren siyasi ve sosyal olaylar karşısında kendilerini uyarıcı olarak görmeleri ve aynı zamanda yönetilen kesimden olmaları dolayısıyla bu durum onları siyasetname türü eserler kaleme alırken objektif olmaya ittiği görülmektedir. Başta sultan olmak üzere vezir, divan üyesi ve kadı gibi diğer kamu vazifelerini icra eden devlet adamları da ulemanın nasihatlerinden pay almışlar ve bu nasihatleri kabul etmek durumunda olmuşlardır. Ulemanın toplum nezdindeki etkinliği ve reaya ile ümera arasındaki bir konumda bulunması onları ayırıcı bir unsur olmuştur. Siyasetname yazarlar ümera ve reayayı gözlemlemişler, olayları tahlil ederek bir sonuca gitmeye gayret etmişlerdir. Toplumda bozulmaya doğru bir gidişat durumunda bu tefessühü önlemek ve ayrıca reyanın da iktidara karşı itaatini sağlama almak için gayret etmişlerdir. Ümeradan beklentileri ise halka karşı adaletle muamele etmeleri, toplumda çıkan huzursuzlukların giderilmesi, zulmün kalkması, güçlünün zayıfı ezmemesi ve can ve mal güvenliğinin sağlanması gibi hususlar olmuştur. Ziyaeddin el-Makdisî'nin yaşadığı döneme gelinceye kadar pek çok siyasetname kaleme alınmış olup bunların bir kısmı hacimli, bir kısmı da küçük risale hüviyetinde olmuştur. Risale olarak kaleme alınan siyasetnamelerde daha sade ve anlaşılır bir üslup kullanılmış olup, müfit ve muhtasar olmasına dikkat edilmiştir. El-Makdîsî dini ilimler sahasında dönemin en

²⁰ Albanî, *Nasihatü'l-Meliki'l-Eşref*, 236, 246.

²¹ İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, 5/ 330.

²² Kaya, Eyyübî Devleti Meliklerinden el-Eşref Muzaffereddin Musa Döneminin Siyasi Tarihi, 209.

meşhur uleması arasında yer aldığından hem kendi döneminde hem de sonraki dönemlerde ilim ve halk çevresinde itibar görmüştür. Onun kaleme almış olduğu bu siyasetnamede Dımaşk Eyyubi meliki el-Eşref dönemi icraatları ve ortaya çıkan sorunlar masaya yatırılmış, nasihatler ve çözüm önerileri dile getirilmiştir. Risalede neredeyse her konu ile ilgili ilgili ayet ve sahih hadislerle yer verilmiştir. Makdîsî diğer siyasetnamelere nazaran bu eserde güncel meselelere değinerek bunların bir an önce halledilmelerine yönelik çözüm önerileri getirerek adeta açık yaraya pansuman yapmıştır. Daha önce yazılan pek çok siyasetnameye göre bu risalenin hükümdara ulaşmasıyla hızlı sonuç alındığı görülmüştür. Risalenin muhatabı olan Melikü'l-Eşref kendinden önce gelen Eyyubi hükümdarlarından farklı bir görüntü çizmekte ve yetişmesinde etkisi olan emirin etkisinde kalarak içki ve kumara müptela bir yaşam sürmekteydi. Tabi bu durum onun Dımaşk'ta hâkimiyet elde etmesiyle hem halk hem de ulema nezdinde eleştiri konusu olmuştur. Bir önceki dönemde Dımaşk hâkimi olan el-Muazzam'ın dindar bir yaşam sürmesi ve kendisinin de ulema ile irtibatının iyi olması nedeniyle halefi el-Eşref iktidara geldiğinde her iki dönem mukayese edilerek el-Eşref'in kendisine çeki düzen vermesi istenmiştir. Ayrıca el-Eşref'in Atabeyi Emir Zencarî ile birlikte sefahat içerisinde olmaları, devlet meselelerinde bazı problemler çıkmasına da neden olmuştur. Dımaşk'ın dış mahallesinde bulunan ve emir Zencarî'ye ait olan kervansaraydaki faaliyetlere Dımaşk halkı tepki göstermiş ve buranın yıkılması istenmiştir. El-Makdîsî tüm bu gelişmelerin de farkında olarak, özellikle yakın çevresinin de teşvikiyle hükümdarı uyarmak ve onun doğru yola girmesini sağlamak maksadıyla risaleyi kaleme almıştır. Risalenin içerik itibarıyla samimi ve çok içten bir dille yazılmış olduğu görülmektedir. Şam'ın faziletleri ve tövbe ile ilgili ayet ve hadislerle giriş yaptığı risalesinde el-Eşref'in devlet yönetiminde başarıya ulaşmasının yollarını yazmıştır. El-Makdîsî'nin nasihatleri hükümdar nezdinde olumlu görülmüş ve yapılan hatalardan kaçınılmış, günah işleyen, içki içilen ve kumar oynatılan yer olan Zencari Kervansarayı kapatılıp yıkılmış, onun yerine Melik el-Eşref bizzat kendi malından vakfederek Tövbe Camiini inşa etmiştir. Bu nasihatname o kadar etkili olmuş ki onun döneminde dini ilimler uğraşanlar desteklenmiş, hadis öğretiminin yaygınlaşması için Eşrefiye Darülhadisi tesis edilmiştir. Beşeri ilimlerle uğraşanlar, felsefe ve kelim ilmiyle iştigal edenler onun döneminde gözden düşmüştür.

EK

1. Nasihatü'l-Meliki'l-Eşref Tercümesi²³

“ Hamdele ve salveleden sonra...

²³Albanî, *Nasihatü'l-Meliki'l-Eşref*, 215-247.

Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmaktadır

“Ama (alanlar için) öğüt vermeye devam et, zira öğüt inananlara fayda verir”.²⁴

Nebi şöyle buyurmaktadır:

1. “Sizden biriniz, kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi için de arzu edip istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz.”²⁵
2. “Cebrâil bana komşuya iyilik etmeyi tavsiye edip durdu. Neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım.”²⁶
3. “Nebi:
‘Din nasihattir’ buyurdu.
Biz, Nebi’ye:
–Kimin için nasihattir? dedik.
Nebi:
–‘Allah için, Kitabı için, Resulü için, Müslümanların imamaları ve onların geneli için’ buyurdu.”²⁷
Bir insan başka bir insanla komşu olduğunda ona nasihat etmesi gerekmektedir. Komşunuzun hayırlı işleri bilmesi hem dinini hem de dünyasının düzelmesi için gereklidir.
Bu bakımdan el-Melikü'l-Eşref'in Şam ehli ile komşu olması dolayısıyla Allah onu bu hususta Şam ehline yaklaştırmak gibi bir nimet vererek şereflendirmiştir. Aynı zamanda ordusunu da onun emirlerini uygulama noktasında kendisini memur kılmıştır. Aynı zamanda elinde bulunan güç dolayısıyla onu kötüye kullanmaktan sakındırmıştır. Ariflerin yolundan ve onların muvaffakiyetinden istifade etmeyi sağlasın. Allah'ın veli kullarına yakın kılın. Salih kullarıyla karşılaştırsın. İşte bunun gibi inşaallah bu yolu seçtiğinden dolayı Allah yardım etsin.
Nebi buyurdu ki:
4. “Şam'a gitmelisiniz! Şüphesiz Allah benim için Şam ve ehline kefil olmuştur”.
5. “Sana Şam'ı tavsiye ederim. Zira orası Allah'ın seçmiş olduğu topraklarıdır. Ora için seçkin kullarını seçer”

Kul için rabbinin nimetlerine şükretmesi gerekmektedir. Nitekim Allah kitabında şöyle buyurmaktadır:

“Hani Rabbiniz, ‘Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok vereceğim, nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım pek şiddetlidir!’ diye bildirmişti.”²⁸

²⁴ Kur'ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), ez-Zariyat, 51/55.

²⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu'u's-Sahîh*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır, (b.y.: Dâru tavrî'n-necât, 1422/2001, “İmân”, (No.7); Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (b.y.: Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrût, 1974), “İmân”, (No.71-72). Ayrıca bk. Ebû İshak Muhammed b. İsmâ b. Serve et Tirmizî, *el-Câmiu'u's-Sahîh*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, (b.y.: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, Beyrût, 1988), “Kıyamet”, (No.59).; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk., Şuayb el-Arnaûd, (b.y.: Müessesetü'r-risâle, Beyrût, 2001), “İmân”, 19 (No.33).

²⁶ Buhârî, “Edeb”, (No. 28); Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (b.y.: Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrût, 1974), “Birr”, (No.140-141); Tirmizî, “Birr”, (No.28); İbni Mâce, “Edeb”(No. 4).

²⁷ Müslim, “İman”, 95 (No.55); Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî, *Sünen*, thk., Şuayb el-Arnaûd-Muhammed Kâmil Karabelli, (b.y.: Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 2009), (No.4944); Tirmizî, (No.1990).

²⁸ İbrahim, 14/7.

Şayet kul kendisine verilen nimetlere şükretmezse o nimetleri kaybedeceğinden korksun ki bu hususta Nebi şöyle buyurdu:

“Eğer siz iman eder ve şükrederseniz Allah size niçin azap etsin? Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir”.²⁹

“Eğer siz iman eder ve şükrederseniz Allah size niçin azap etsin? Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir”.³⁰

Kişi şayet Allah'ın kendisine verdiği nimetler için şükürde bulunmazsa onların ortadan kalkmasından korksun. Bu konuyla ilgili nebi şöyle buyurmuştur:

6. “Bir kul günah işlemeye devam ettiği halde, Allah hala ona sevdiği dünyalık şeyleri veriyor ise, bu ancak Allah tarafından o kul için bir istidraktır.”³¹

Daha sonra Resûlullah şu ayet-i kerime ile uyarmaktadır:

“Onlar, kendilerine yapılan uyarıları unutup her şeyin kapılarını onlara açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık! Böylece onlar birden bire bütün ümitlerini yitirdiler”.³²

Yöneticiler kendilerini zulmetmekten korumaları gerekmektedir, nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız; artık kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. Yapılan, bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu getirir ortaya koyarız. Hesap görücü olarak biz yeteriz”.³³

Nebi bu hususta şöyle buyurmaktadır:

7. “Zulümden kaçınınız. Çünkü zulüm kıyamet gününde karanlıklar gibi karşınıza çıkar”.³⁴
Peygamberin bu konuda Rabbinden şunları dinlemiştir.
8. “Kullarım! Ben zulmetmeyi kendime haram kıldım. Onu sizin aranızda da haram kıldım. Artık birbirinize zulmetmeyiniz”.³⁵
Nebi Yemen'e elçi ve zekât memuru olarak gönderdiği Muaz b. Cebel'e şu tavsiyede bulunmuştur:
9. “Mazlumun bedduasından sakının! Çünkü mazlumun bedduası ile Allah arasında perde yoktur.”³⁶

²⁹ Nisa, 4/147.

³⁰ Nisa, 4/147.

³¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*, thk., Şuayb el-Arnaûd-Adil Mürşid vd., (b.y.: Müessesetü'r-risâle, 2011), 145 (No.5); Ahmed b. Hanbel, “zühd”, (No. 12); Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberi, *Câmiü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, (B.y: Beyrut : Dârü'l-Ma'rife, 1406/1986), 7/15.

³² El-Enam 6/44.

³³ El-Enbiya 21/47.

³⁴ Buhari, (No. 2447); Müslim, (No. 2579).

³⁵ Müslim, (No. 2577); Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevi, *Kitâbü'l-ezkar el-müntehab min kelami seyidi'l-ebbar*, thk. Abdülkâdir el-Arnaûd, (B.y.: Dımaşk 1391/1971), s. 438; İbn Teymiye'nin bu hadis ile ilgili bir risalesi bulunmaktadır.

³⁶ Hz. Peygamber, hicretin 9. yılı Rebülâhbirinde (Temmuz/Ağustos 630) Muâz'ı Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile birlikte Yemen'e elçi, zekât memuru ve kadı sıfatıyla göndermiştir. Bkz. M. Yaşar Kandemir, “Muaz b. Cebel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları 2005), 30/ 338; Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim İbn Ebû Şeybe, *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-asar*, zabatahu ve sahhahahu Muhammed Abdüsselam

10. Allah nebilerine indirmiş olduğu kitapların bir kısmında şöyle buyurmuştur:
“ Ey gurur ve kibre müptela olmuş hükümdar! Ben seni dünyaya biraz mal ve ülke edinmen için göndermedim. Bilakis seni mazlumun bana etmiş olduğu duaları senin yerine getirmen için seni sorumlu kıldım. Nitekim isterse kâfir olsun ben mazlumun duasını reddetmem.³⁷”
11. Nebi şöyle buyurdu:
“Ebû Hüreyre (r.a.)’den rivayet edildiğine göre, Nebî şöyle buyurdu: “Kimin üzerinde din kardeşinin ırzı, namusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa altın ve gümüşün bulunmayacağı kıyamet günü gelmeden önce o kimseyle helalleşsin. Yoksa kendisinin sâlih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktarınca sevaplarından alınır ve hak sahibine verilir. Şâyet iyilikleri yoksa, kendisine zulüm yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yükletilir.” buyurmaktadır.³⁸”
12. Nebi buyurdu: Ebû Hüreyre’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah: “Müflis kimdir, biliyor musunuz?” diye sordu. Ashâb: “Bizim aramızda müflis, parası ve malı olmayan kimsedir.” dediler. Resûlullah: “Şüphesiz ki ümmetimin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla gelip, fakat şuna sövüp, buna zina isnâd ve iftirası yapıp, şunun malını yiyip, bunun kanını döküp, şunu dövüp, bu sebeple iyiliklerinin sevabı şuna buna verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biterse, hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilip sonra da cehenneme atılan kimsedir” buyurdular.³⁹”
13. “Hepiniz yöneticisiniz ve hepiniz yönettiklerinizden Allaha karşı sorumlusunuz. İnsanların yöneticisi olan başkan onları yönetmekten sorumludur”.
Bu beldede şarap imal eden, köle alıp satın, koyun pazarında satış yapanların cezalandırılması gibi hususlar çirkin görülmektedir. Şayet bu ve benzeri haller artarsa halk zarar görür. Devlet görevlileri bir başkasının malına ve mülküne el koyarsa bu alışkanlık haline gelir ve idareciler bu gibi işleri yapmaya devam eder. İnsanlar bunu adet haline getirirse bu yapılan işlerin günah olduğundan kimsenin haberi olmaz ve beldede bulunan bereket ortadan kalkar. Allah ayeti kerîmede şöyle buyurmaktadır: “De ki: "Kötünün çokluğu sana ilginç gelse de iyi ile kötü bir değildir. O halde ey akıl sahipleri, Allah’a âsi olmaktan sakının ki kurtuluşa eresiniz!"⁴⁰
Nebi buyurdu ki:
“Helâl olan şeyler belli, haram olan şeyler bellidir. Bu ikisi arasında, birçok kimsenin bilmediği şüpheli hususlar vardır.
Kim şüpheli şeylerden sakınırsa, dinini ve ırzını korumuş olur. Kim de şüphelileri işlerse, zamanla harama düşer. Aynen sürüsünü başkasına ait bir arazinin etrafında otlatan çoban gibi ki, onun bu araziye girme tehlikesi vardır.
Dikkat edin! Her sultanın girilmesi yasak bir arazisi vardır. Unutmayın ki, Allah’ın yasak arazisi de haram kıldığı şeylerdir”.⁴¹”

Şahin, (b.y.: Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995/1416), “Dua”, 37 (No: 29361); Ebu Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm Abdürrezzâk Es-San'ani, *el-Musannef*, thk. Eymen Nasreddin Ezheri, (b.y.: Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), “Dua”, 5(No. 216).

³⁷ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî İbn Hibban, *Sahihu İbn Hibban*, thk. Şuayb el-Arnaut, Hüseyin Esed, (b.y.: Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1984/1404), (No.361); Ubeydullah b. Ebi Ali el-Hasan b. Ahmed el-İsbahani Ebu Nuaym el-Haddad, *Câmiü's-sahihayn bi-hazfi'l-meâd ve't-turuk*, tahkik ve dirase, Nureddin Talib, (b.y.: Dimaşk, Beyrut, Darü'n-Nevadir, 2010/1431), 1/166; Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdullah el-Bağdadi Acurri, *el-Erbaine hadisen*, thk. Ebû Meryem Mecdî Fethi İbrâhim, (Tanta, Darü's-Sahabe li't-Türas, 1990), s. 30; Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr Suyûti, *ed-Dürri'l-mensur fi't-tefsir bi'l-me'sur*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, (Riyad, Daru Alemlî'l-Kütüb, 2015/1436), 6/341.

³⁸ Buhârî, “Mezâlim” (No.10); Buhari, “Rikak” (No.48); Tirmizî, “Kıyamet” 2 (No.2421).

³⁹ Müslim, (No.2581).

⁴⁰ El-Maide 5/100.

⁴¹ Buhari, (No.52); Müslim (No.1059)

Ey sultan Allah'ın sahna vermiş olduğu helaller o kadar fazladır ki niye haram işleyerek saltanatını haram ile kederlendiriyorsun?

Nebi buyurdu ki:

“Kim, İslâm'da güzel bir yol, bir çığır açarsa, onun eciri ve daha sonra o yolda gidenlerin eciri, yapanlardan eksiltilmemek üzere onundur. Kim de İslâm'da kötü bir yol, bir çığır açarsa, onun ve o yolda gidenlerin vebali, yapanlardan eksiltilmemek üzere onun sırtına yüklenecektir.”⁴²

Ey sultan hapisane ahalsinin durumuna bir bakalım. Bunlardan bazıları çok küçük bir suç dolayısıyla hapsedildi, bunların hal ve ahvalini soran olmadı ve bunlar burada bir müddet kaldı. Bu sene insanların bir kısmı açlıktan insan yediği haberi geldi. Ayrıca bazı köprülerin yıkıldığını veya tahrip olduğu görülmektedir. Bu durum insanlara eziyet vermektedir.

Muhtesibe başvurarak pazarda satılan eşyaların fiyatlarını arttırmamasını, buna mukabil kalitesini arttırmasını söylemelisin.

“Halk Hazreti Peygamber'e müracaatla: “Ey Allah'ın Resulü, fiyatlar yükseldi, bizim için fiyatları siz tesbit edin” dediler. Resûlullah onlara şu cevabı verdi: “Fiyatları koyan Allah'tır. Rızkı veren, artırıp eksilten de O'dur. Ben ise, hiç kimse benden ne kan ne de mal hususunda hak talebinde bulunmaz olduğu halde Allah'a kavuşmamı diliyorum.”⁴³

Ey sultan cezaların infazını yerine getirmelisin. Bu hususta nebi (a.s.) şöyle buyurmuştur:

“Allah'ın koyduğu cezalardan bir cezanın infazının yeryüzüne kırk sabah yağmur yağmasından daha hayırlı olacağını” ifade ederek sabit olan bir suça gereken cezayı vermenin adalet ve rahmet olacağına işaret etmiştir.⁴⁴

Ey sultan şaraptan sakınmalısın! Nebi (a.s.) bu hususta şöyle dedi:

18. “İçkiden sakınınız. Çünkü içki her türlü kötülüğün anasıdır”⁴⁵

Bu hususta nebi şöyle buyurdu: “Şaraba devam eden puta tapan gibidir”⁴⁶

Nebi şöyle buyurdu:

20. “İçkiye, on yönden lânet edilmiştir: İçkinin kendisine, onu imâl edene, imâl etmek isteyeneye, satıcısına, müşterisine, taşıyana, taşıttırana, kazancını yiyene, içene ve içirene...”⁴⁷

Nebi şöyle buyurdu:

21. İçkiye bağlanmış olan cennete giremez, Kim içki içerken ölürse Allah onu Guta nehrinden sulayacaktır. Bu nehirden fahişelerin tenasül organlarından su akmakta olup çıkarmış olduğu koku cehennem ahalsine eziyet vermektedir.⁴⁸

Resulullah içkiyi ilaç olarak kullanmaktan nehyetmiştir. Sonra Resulullah'a yine soruldu. Resulullah, onu yine yasakladı. Denildi ki: “Ey Allah'ın nebisi, içki ilaçtır.” Resulullah şöyle buyurdu: “Hayır, içki ilaç değildir, bilakis hastalıktır.” dedi.⁴⁹

⁴² Müslim, “Zekât” (No. 69); Tirmizî, “İlim” (No.15)

⁴³ Ebu Davud, “Büyu” 51 (No.3451); Tirmizi, “Büyu” 73 (No.1314)

⁴⁴ İbn Hibbân, (No. 4398)

⁴⁵ Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Balaban b. Abdullah İbn Balaban, *el-İhsan fî takribi Sahihi İbn Hibban*, thk. Şuayb el-Arnaut, (Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1991/1412), XII/ 170; Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed Dârekutni, *Sünenü'd-Dârekutni*, thk. Şuayb el-Arnaut, Hasan Abdülmün'im Şelebi, Heysem Abdülgafur, (Beyrut Müessesetü'r-Risale, 2004/1424), 4/247.

⁴⁶ İbn Mace (No:3357), Buhari *Tarihü'l-Kebir*, 1/129.

⁴⁷ İbn-i Mâce (No.3380); Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybani Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, şrh. Ahmed Muhammed Şakir, (Kahire, Dârü'l-Hadis, 1995/1416), 2/25; Ebu Davud, (No. 3674).

⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/399; İbn Hibban (No.5346); Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi' Muhammed Hakim Nisaburi, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Hamdi Demirdaş Muhammed, (Mekke, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 2000/1420), 4/144.

⁴⁹ Müslim, (No.1984)

23. Kim Allah için bir şeyi terk ederse Allah onun yerine daha hayırlı bir şey verir.⁵⁰ Kulun tövbesini geciktirmemesi gerekmektedir. Çünkü ölüm belki beklenmedik bir şekilde gelir. Pişmanlığın fayda vermediği zaman kişiyi pişman eder. Bu hususta yüce Allah şöyle buyurmuştur:

“Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!”⁵¹

24. Nebi Tövbe ile ilgili şöyle buyurdu:

Ben Resûlullah'ın şöyle söylediğini duydum: "Allah, mü'min kulunun tövbesinden, tıpkı şu kimse gibi sevinir: "Bir adam hiç bitki bulunmayan, ıssız, tehlikeli bir çölde, beraberinde yiyeceğini ve içeceğini üzerine yüklemiş olduğu bineği ile birlikte seyahat etmektedir. Bir ara yorgunluktan başını yere koyup uyur. Uyandığı zaman görür ki, hayvanı başını alıp gitmiştir. Her tarafta arar ve fakat bulamaz. Sonunda aç, susuz, yorgun ve bitap düşüp: "Hayvanımın kaybolduğu yere dönüp orada ölünceye kadar uyuyayım" der. Gelip ölüm uykusuna yatmak üzere kolunun üzerine başını koyup uzanır. Derken bir ara uyanır. Bir de ne görsün! Baş ucunda hayvanı durmaktadır, üzerinde de yiyecek ve içecekleri bulunmaktadır. İşte Allah'ın, mümin kulunun tövbesinden duyduğu sevinç, kaybolan bineğine azığıyla birlikte kavuşan bu adamın sevincinden fazladır."

Nebi'den rivayet edildi:

25. “Allah gökleri ve yeri yarattığı gün, bu kapıyı tövbe için açık olarak yaratmıştır. Güneş battığı yerden doğuncaya kadar o kapı kapanmayacaktır”.⁵²

Nebi'den rivayet edildi:

26. “Ey insanlar! Allah’a tövbe edip ondan af dileyiniz. Zira ben ona günde yüz defa tövbe ederim.”⁵³

İbn-i Ömer şöyle dedi: Biz Resûlullah'ın bir yerde yüz defa:

27. “Allahım! Beni bağışla ve tövbemi kabul eyle. Çünkü sen tövbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edensin” dediğini sayardık.⁵⁴

KAYNAKÇA

- Abdimenaf, Ebü'l-Hasan, Ebu Turab Ali b. Ebi Talib, *Nehcü'l-belaga: Hazreti Ali'nin hutbeleri, vasiyyetleri*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: Der Yayınları, 1990.
- Acurri, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdullah el-Bağdadi, *el-Erbaine hadisen*, thk. Ebû Meryem Mecdî Fethi İbrâhim. 1 Cilt. Tanta: Darü's-Sahabe li't-Turas, 1411/1990.
- Adalıoğlu, Hasan Hüseyin “Siyasetname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 27/ 306,308.
- Adalıoğlu, Hasan Hüseyin “Siyasetnamelerin Klasik Kaynakları”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/2 (Aralık 2004), 1-22.
- Albanî, M. N. “Nasîhatü'l-Meliki'l-Eşref” *Mecelletü'l-hikme*, 3(1415/1994), 215-247.
- Atmaca, Veli, “Hadîsleri Bakımından Siyasetnâmeler (I) (Siyâset ve Siyâsetnameler Hakkında Genel Bilgiler)”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat fakültesi dergisi*, [Prof. Şaban Kuzgun armağan], (2000), 55.

⁵⁰ Vekî' b. el-Cerrâh, *Kitâbü'z-Zühd*, thk. Abdurrahman Abdülcebbâr el-Ferîvâî, (Medine Mektebetü'd-Dâr, 1984), 1/356; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/363; İmam Nesai, *es-Sünenü'l kübra*, thk. Hasan Abdulmun'im Şelebi, (İstanbul : Ocak Yayıncılık, 2011) 11/199.

⁵¹ En-Nur, 24/31.

⁵² Tirmizî, “Daavât” (No. 98); Tirmizî, “Tahâret” (No.71); Nesâî, “Tahâret” 97(No.113); İbni Mâce, “Fiten” (No.32)

⁵³ Müslim, “Zikir” (No.42);Ebû Dâvûd, “Vitir” (No.26); İbni Mâce, “Edeb” (No.57).

⁵⁴ Ebû Dâvûd, “Vitir” (No.26); Tirmizî, “Daavât” (No.39);İbni Mâce, “Edeb” (No.57).

- Atmaca, Veli, “Hadisleri Bakımından Siyâsetnâmeler” *Fırat Üniversitesi, İlahiyat fakültesi Dergisi*, 8 (2003), 45.
- Barca, İbrahim, “Klasik İslâm Siyaseti Kurumu ve Literatürüne Genel Bir Bakış”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1 (2015), 33-65 .
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi 'u's-şahîh* thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Cerrâh, Vekî', *Kitâbü'z-Zühed*, thk. Abdurrahman Abdülcebbâr el-Ferîvâî, b.y.: Medine Mektebetü'd-Dâr, 1405/1984.
- Çağrıçı, Mustafa, “Nasihat” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32/409, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Çolak, Orhan M. “İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* [Türk Siyaset Tarihi (Tanzimat'a Kadar) Sayısı], 1/2. (2003), 339-378.
- Dârekutni, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed *Sünenü'd-Dârekutni*, thk. Şuayb el-Arnaut, Hasan Abdülmün'im Şelebi, Heysem Abdülgafur, b.y.: Beyrut Müessesetü'r-Risale, 2004/1424.
- Efendioğlu, Mehmet “Ziyâeddin el-Makdîsî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44/491-495. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Er Rahmi, “Risale”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35/112-113. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Es-San'ani, Ebu Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm Abdürrezzâk *el-Musannef*, thk. Eymen Nasreddin Ezheri, 12 cilt. Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Görmez, Mehmet “Din Nasihattir”, *Diyanet*, 182/ 27 (Eylül 2016).
- İbn Aşur, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusi, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus: ed-Dârü't-Tunisiyye, 12 cilt, 1. Basım 1984.
- İbn Balaban, Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Balaban b. Abdullah *el-İhsan fî takribi Sahihi İbn Hibban*, thk. Şuayb el-Arnaut, 16 cilt, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1991/1412.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-asar*, zabatahu ve sahhahahu Muhammed Abdüsselam Şahin 12 cilt, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995/1416.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtü'l-A'yân*, thk. İhsan Abbas, 8 cilt, Beyrut : Dâru Sadır,1971.
- İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî *Sahihu İbn Hibban*, thk. Şuayb el-Arnaut, Hüseyin Esed, 16 cilt,. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1984/1404.
- İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini, Sünenu İbn Mace, thk. Halil Me'mun Şiha, 5 cilt, b.y.: Dârü'l-Ma'rife, 1996/1416.
- İmam Nesai, *es-Sünenü'l kübra*, thk. Hasan Abdulmun'im Şelebi, 12 cilt, b.y.: İstanbul : Ocak Yayıncılık, 2011.
- İsbahani, Ubeydullah b. Ebi Ali el-Hasan b. Ahmed Ebu Nuaym el-Haddad, *Câmiü's-sahihayn bi-hazfi'l-meâd ve't-turuk*, tahkik ve dirase, Nureddin Talib, b.y.: Dimaşk, Beyrut, Darü'n-Nevadir, 2010/1431.
- İsfahani, Ragıb, *Müfredatu elfazi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Davudi, 1 cilt. Dimaşk: Dârü'l-Kalem Dârü'ş-Şamiyye, 2002/1423.
- İskender Pala “Nasihatname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32/410. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar, “Muaz b. Cebel” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30/338 495. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Kaya, Önder, *Eyyûbî Devleti Meliklerinden el-Eşref Muzaffereddin Musa Döneminin Siyasi Tarihi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Kirmânî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf. *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 2. Baskı. 25 Cilt. Beyrut, Dâru İhyâü't-türâsi'l-Arabî, 1401/1981.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Kuşeyrî, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc *el-Câmiu's-sahîh*, 5 cilt, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, b.y.: Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, 1974.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 12 cilt thk., Şuayb el-Arnaûd, b.y.: Müessesetü'r-risâle, 2001.
- Nevevi, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Kitâbü'l-ezkar el-müntehab min kelami seyyidi'l-ebzar*, thk. Abdülkâdir el-Arnaûd, 1 cilt, b.y.: Dımaşk. 1391/1971.
- Nisaburi, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed Hakim *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Hamdi Demirdaş Muhammed, 4 cilt, B.y.: Mekke, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 2000/1420.
- Sicistanî, Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as *Sünen*, thk., Şuayb el-Arnaûd-Muhammed Kâmil Karabelli, 5 cilt, b.y.: Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 2009.
- Suyûti, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr *ed-Dürrü'l-mensur fi't-tefsir bi'l-me'sur*, tahkik Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, 17 cilt, By.: Daru Alemi'l-Kütüb, 2015/1436.
- Şeybânî Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, thk., Şuayb el-Arnaûd-Adil Mürşid vd. y.y. 1432/2011.
- Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Câmiü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, 4 cilt, Beyrut : Dârü'l-Ma'rife, 1986.
- Tirmizî, Ebû İshak Muhammed b. İsa b. Serve *el-Câmiu'u's-Sahîh*, 6 cilt, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, b.y.: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, Beyrût,1988.
- Tomar, Cengiz “el-Melikü'l-Muazzam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29/71-73. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Yalçın M. Fatih, Suat Kaymak, “Ebü'l-Hasan ‘Ali el-Herevî ve et-Tezkiretü'l-Hereviyye fi'l-Hilyeli'l-Harbiyye İsimli Eseri” , *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Eskişehir 5, (2016), 39.